

Vaikų emocinių ir elgesio problemų prevencijos programa „Zipio draugai“ Lietuvoje 2000 – 2020.

Kai nueini 20 metų kelią, neretai kyla klausimas, kodėl jį pradėjai. Kalbėti apie programos „Zipio draugai“ pradžią ir lengva, ir sunku. Kaip atsakyti į klausimus „kada, kodėl, kaip“ pradėjote? Niekada nekilo nei klausimų, nei abejonių, kad kiekvienas vaikas nuo pačių pirmųjų gyvenimo dienų išgyvena emocinių būsenų įvairovę. O kaip padėti jam su jomis tvarkytis? Jei vaiką galime išmokyti užsirišti batų raištelį, skaityti, savaime aišku, kad galime jį (iš)mokyti atpažinti jausmus ir įveikti kasdienius sunkumus.

Taigi, žmonės, besirūpinę, kad Lietuvos mokyklas pasiektų vaikų socialinius ir emocinius gebėjimus ugdančios programos, visada suprato jų poreikį, matė stygių ir norėjo suteikti vaikams galimybę jose dalyvauti. Apie vieną iš tokių programų, programą „Zipio draugai“ pirmą kartą išgirdome 1999 metais iš jos kūrėjų „Partnership for Children“.

Analizuodami programą, aiškindamiesi jos esmines idėjas ir taikymo galimybes, supratome, kaip profesionaliai ji parengta, kaip lengvai taikoma ugdyti mažiems vaikams. Programa buvo sukurta taip, kad joje dalyvaudami visi vaikai išmokytų įveikti kasdienius emocinius sunkumus: atstūmimą, vienatvę, patyčias ar priekabiavimą, sunkius pokyčius. Kad išmokytų atpažinti jausmus, apie juos kalbėtis, kad žinotų, jog apėmus sunkiems jausmams nereikia užsisklęsti savyje, bet ieškoti būdų jiems įveikti, kreiptis paramos, pagalbos. Programa orientuota skatinti vaikų empatiją, išmokti konstruktyvaus bendravimo būdų, susirasti draugų, teikti paramą kitiems ir priimti kitų pagalbą. Taigi, programa padeda grupei susitelkti į vienas kitą palaikančių vaikų bendruomenę.

2000-2001 mokslo metais programa „Zipio draugai“ buvo išbandyta mūsų šalies ugdymo įstaigose (pilotinis įgyvendinimas). Įgyvendinant programą Lietuvoje ir Danijoje buvo atlikti nepriklausomi programos poveikio vaikui tyrimai. Tyrimai patvirtino programos įtaką vaikų gebėjimams įveikti kasdienius emocinius sunkumus: programoje dalyvavę vaikai naudojo veiksmingesnius ir įvairesnius sunkumų įveikimo būdus, pasižymėjo geresne savikontrolė, negu kontrolinės grupės vaikai. Po metų tyrimai pakartoti, siekiant išsiaiškinti išliekamąjį programos poveikį vaikui. Interviu su vaikais atskleidė, kad programoje dalyvavusių vaikų įgyti sunkumų įveikimo gebėjimai ir savikontrolė per metus gerėjo ir toliau, jiems jau nedalyvaujant programoje. Taip pat dalyvaujant programoje labai padidėjusi vaikų empatija išliko pastovi per metus, kai vaikai programoje jau nedalyvavo. Tyrimų rezultatai dar labiau sustiprino ryžtą siekti, kad programa „Zipio draugai“ būtų prieinama kuo daugiau vaikų mūsų šalyje.

Sakyčiau netiesą, jei sakyčiau, kad viskas vyko labai sklandžiai ir visur buvome sutinkami išskėstomis rankomis. Dutūkstantųjų metų pradžioje kalbėti apie mažų (5-7 metų) vaikų emocinį ugdymą daug kam buvo keista, nepriimtina ar net juokinga. Labai nemažą dalį tėvų, pedagogų ir ugdymo įstaigų vadovų itin gąsdino tema apie pasikeitimus ir netektį bei tai, kad joje kalbama apie mirtį. Atsargiai reagavo ir švietimo vadovai. Susidūrėme ir su kita – pedagogų motyvacijos įgyvendinti programą problema, nes programa reikalauja kruopštaus pedagogo pasirengimo ir aukšto profesionalumo. Pradžioje mes – programos vykdytojai - sukvietę pedagogus į programos mokymus, labai dažnai išgirdavome pedagogų išsakytą motyvą juose dalyvauti „vadovas liepė“.

Tačiau pati programa keitė pedagoginės bendruomenės požiūrį į programą, į vaikų emocinį ugdymą, į „sunkių“ temų įtraukimą dėl sunkumų įveikos gebėjimų ugdymosi. Visos temos pasiteisino, padėdamos vaikams įgyti reikiamus kasdienių ir didelę emocinę įtampą keliančių sunkumų įveikos gebėjimus, jaučiantis laimingesniais čia ir dabar bei pasirengiant galimiems ateities netikėtumams. Tyrimas parodė: „*Jie (pedagogai) išmoko naujų būdų kalbėtis su vaikais ir suprato, kad ir su mažais vaikais galima kalbėtis apie jausmus ir problemas. Pedagogai pasijuto išmokę sėkmingiau spręsti kasdienės klasėje kylančias problemas. Pedagogai dažniai nurodė programoje įgytą patirtį taikantys asmeniniame gyvenime*“ (citata iš tyrimo santraukos).

Mus, programos vykdytojus, itin padrašinančiai nuteikdavo pasikeitusi pedagogo nuostata vaiko ir pačios programos atžvilgiu programos mokymų pradžioje, prieš pradėdant įgyvendinti programą, ir pabaigoje. Ne kartą teko girdėti: „Kiekviena valandėlė buvo pamoka ir man, nes mokiausi kartu su vaikais“, „Išmokau būti atvira ir sąžininga su vaikais“, „Programa pakeitė mano asmeninį gyvenimą“.

Persilaužimas neįvyko per vieną dieną. Pradžioje skaičiavome programoje „Zipio draugai“ dalyvaujančias ugdymo įstaigas dešimtimis, o pedagogus šimtais ir tik keliose Lietuvos apskrityje.

Nebuvo lengva ir finansiškai. Būdami nevyriausybinė organizacija, neturėjome stabilaus finansavimo programos įgyvendinimui. Esame labai dėkingi prekybos tinklui **IKI**, kuris 2007 metais ištiesė pagalbos ranką, kai buvo itin sunku. **IKI** tapo programos „Zipio draugai“ generaliniais rėmėjais Lietuvoje ir tęsia paramą iki šiol.

Šiandien yra kitaip. Manau, kad nerastume Lietuvoje nei vieno pedagogo ir retą mamą ar tėtį, kuris nesuprastų vaiko emocinių gebėjimų ugdymo svarbos. Nereikia agituoti ar įrodinėti. Kasmet programoje dalyvauja apie 18 tūkst. vaikų, apie 1 tūkst. pedagogų iš maždaug 600 ugdymo įstaigų.

Pati programa „Zipio draugai“ pasikeitė, išaugo. Programą Lietuvoje įgyvendiname trimis kalbomis – lietuvių, lenkų ir rusų. Sukurta daug medžiagos jos dalyviams – vaikams, tėvams, pedagogams.

Visada deklaravome, kad „Zipio draugai“ tinkama skirtingų gebėjimų vaikams. Bet šiandien jau turime ir instrumentus padedančius lengviau į ją įtraukti specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius vaikus. Paruošti du priedai prie pagrindinės programos metodikos, skirti pedagogams, dirbantiems su specialiųjų poreikių turinčiais vaikais: vienas priedas pedagogams, dirbantiems specializuotose ugdymo įstaigose ar klasėse, kitas – su keletu vaikų įtraukiojo ugdymo sąlygomis bendrojo ugdymo įstaigose dirbantiems pedagogams.

Tik pradėjus Lietuvoje įgyvendinti programą „Zipio draugai“, dažnai girdėdavome iš pedagogų klausimus-prašymus: o kas toliau? ką dabar daryti, kai „Zipis“ pasibaigė?, gal yra tęsinys, kita programa? Itin džiugindavo, kai šiuos klausimus užduodavo pedagogas, pirmųjų susitikimų metu buvęs itin skeptiškas programos poveikio vaikui klausimais ir abejojantis pačia programos verte. Taip atsirado mūsų (VAIKO LABUI) sukurta programa „Įveikiame kartu“, kurią juokais vadindavome „Zipio tęsinio belaukiant“, o vėliau ir oficialus „Zipio draugų“ tęsinys – programa „Obuolio draugai“, parengta tų pačių kūrėjų „Partnership for Children“.

Praėjo jau dvidešimt metų, kai mes dirbame, siekdami sudaryti sąlygas vaikams ir suteikti priemones pedagogams ugdyti vaikų socialinius ir emocinių sunkumų įveikimo gebėjimus. Atrodo, jau turėtų būti užgulusi rutina, jau turėjome pavargti. Bet taip nėra. Nėra, nes įkvepia dirbti patys vaikai, mylintys Zipį ar Obuolį, su jais besidalijantys savo džiaugsmiais ir liūdesiu. Įkvepia pedagogai, kurie metai iš metų įgyvendina šias programas savo ugdytinių grupėse ar klasėse. Beje, yra keletas pedagogų, kurie įgyvendina programą „Zipio draugai“ nuo 2000-ųjų iki šiol nepraleidę nei vieno metų.

Įkvepia ir oficiali statistika. Vėliausias HBSC (Health behaviour in school-aged children. WHO collaborative cross-national survey / Mokyklinio amžiaus vaikų gyvenama ir sveikata) tyrimas rodo, kad šalies moksleivių pasitenkinimas gyvenimu palaipsniui gerėja: jei 2002 m. patenkintų gyvenimu moksleivių buvo 75 proc., tai 2018 m. – jau 87 proc. Nors tyrimai vis dar teberodo, kad Lietuva pirmauja patyčių srityje Europoje, tačiau šalies viduje pokytis yra ženklus. HBSC tyrimai rodo, kad, pvz. 1998 m. patyčias patyrė apie 40 proc. mokinių, o 34,5 proc. patys tyčiojosi, tai 2018 metų tyrimas rodo, kad šie skaičiai ženkliai sumažėjo – atitinkamai 27,6 proc. ir 19 proc.

Tai irgi įkvepia. Nes mes tikime, kad šiuose sausuose skaičiuose, už kurių slepiasi vaikų šypsenos arba ašaros ir mūsų visų, dirbančių vaikų socialinio ir emocinio ugdymo srityje, indėlis. Ir tai palaiko eiti pirmyn ir nepavargti, nenusivilti, nenuleisti rankų ir žengti kartu su programa „Zipio draugai“ į trečiąjį dešimtmetį.

Programos „Zipio draugai“ ekspertė prof. dr. Ona Monkevičienė
VšĮ „Vaiko labui“ vadovė, programos „Zipio draugai“ ekspertė Aurelija Okunauskienė

Programos „Zipio draugai“ autorių teisės priklauso „Partnership for Children“
<https://www.partnershipforchildren.org.uk>

Programą „Zipio draugai“ Lietuvoje įgyvendina VšĮ „Vaiko labui“ www.vaikolabui.lt

VšĮ „Vaiko labui“
Šv. Ignoto g. 5,
01144 Vilnius
info@vaikolabui.lt
+370 699 20 223
8 (5) 21 21 407

